

XIX. YÜZYIL ORTALARINDA ESKİŞEHİR KASABASINDA AİLE ADLARI

Metin MENEKŞE

Özet: Kültür tarihi, dilbilim ve halkbilim çalışmaları açısından önemli bir yere sahip olan aile adları, çalışmanın esasını teşkil etmektedir. Bu aile adlarının verilmiş şekilleri ve sosyolojik anlamları üzerinde durulmuştur. Çalışmanın ana kaynağını, 1844-1845 yıllarına ait olan Eskişehir Kasabası Temettuat defterleri oluşturmaktadır. Bu kayıtlar içerisinde, her biri bir haneye kaydedilmiş olan aile adları çalışma kapsamında ele alınmıştır. Bu anlamda kaza merkezinde bulunan 5 adet mahallenin Temettuat defteri değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Defterlerde toplam 933 hane olup bu toplam hane içerisinde 709 adet aile adı tespit edilmiştir. Geriye kalan 224 hane ise ya hane reisinin adı ile ya da lakabı ile kaydedilmiştir. Aile adlarının oluşmasında; sosyo-kültürel durum, meslek, belirgin fiziksel özellikler, tavır ve davranışlar, geldiği memleket, etnik köken gibi özellikler rol oynamıştır. Neticede bu çalışma ile kültürün devamlılığı ve gelecek kuşaklara aktarımında önemli bir işleve sahip olan aile adlarının toplumsal özelliklerinin ve Türk kültürel hayatındaki sembolik boyutunun değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Osmanlı Devleti, Eskişehir, Temettuat Defterleri, Aile Adları, Onomastik (Ad Bilimi).

Family Names in Eskişehir Town in the Mid- 19th Century

Abstract: Family names which are important for socio-cultural history, linguistics, folklorism studies constitute the base of this study which highlights the forms of family names which have sociological means. Eskişehir Town Temettuat Registers belonging to 1844-1845, form the main source of this study. In these records, family names which are registered to each one of the houses are emphasized within the content of this study. In this sense, Temettuat Registers of 5 neighborhoods located in the town center are evaluated. There are 933 households in total in this Temettuat Registers and 709 family names have been detected in these total households. The rest 224 households are registered with households' name or nickname. The formation of family names is has depended on socio-cultural status, occupation, distinctive physical appearance, attitude and behavior, country and ethnic origin. Consequently with this study, symbolic dimension of Turkish cultural life and social feature of family names which is important in the continuation of the culture and to transfer to future generations are aimed to assess.

Key words: Ottoman State, Eskişehir, Temettuat Registers, Family Names, Onomastic.

Giriş

1. Temettuât Defterleri

“Temettu” kelimesi “kâr etme, fayda görme”, “Temettuât” “kârlar, faydalar” anlamına gelmektedir (Devellioğlu, 2007, s. 1073). “Temettu Vergisi” ise tüccar ve esnafın senelik kazançlarının miktarının tahmin ve takdir edilerek bundan %3 oranında alınan vergidir (Şener, 1990, s. 108). Temettu vergisinin kaydının tutulduğu defterlere de “Temettuât defterleri” denilmektedir. Temettuât defterlerinde kaza, mahalle, köy gibi iskân merkezleri hane hane ele alınarak hanelere ait şahsi mal varlığı, emlak, arazi ve hayvanât, bilgileri kaydedilmiştir (Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2000, s. 254). Bu tahrirler az da olsa H. 1256/M. 1840 yılını, genellikle de H. 1260-1261/M. 1844-1845 yıllarını kapsadığı için Tanzimat Fermanı sonrası Osmanlı Devleti taşrasının sosyo-ekonomik durumunun incelenmesi açısından önemli kaynaklar olarak görülmektedir¹.

Çalışmanın ana kaynağını teşkil eden 1844-1845 yıllarında tutulan Temettuât defterlerinde Eskişehir, Hüdâvendigâr Eyaleti’nde Bilecik Kaymakamlığı’na bağlı bir kaza olarak görülmektedir. Eskişehir Kazası’nın Temettuât defterlerinden hareketle kazanın idarî taksimatı ise şu şekilde ortaya çıkmaktadır: Eskişehir kasabasında Akçağlan, Paşa, Orta, Karapınar ve Dede mahalleleri olmak üzere toplam 5 mahalle bulunmaktadır. Kazaya bağlı olarak da Kıraçlık, Büğdüz, Kayı, Ilıca, Danişmend, Cimroz, Virancık, Karayük, Dereköy, Küplü, Kapukaya, Ağcahisar, Bozan, Bozaniç, Laçın, Muttalib, Alpu, Gündüzler, Sepedçi, Kızılcaviran, Düz, Sekiviran, Bey, Taycılar, Malıslar ve Karacaviran köyleri bulunmaktadır. Bu çalışma ile Eskişehir kasabasında bulunan 5 mahalle esas alınmış ve bu mahallelerde yer alan aile adları değerlendirilmiştir.

2. Kişi veya Aile Adları

Özel adlar bilimi anlamına gelen “Onomastik”in şahıs adlarını inceleyen bölümüne “antroponimi”, yer adlarını inceleyen bölümüne ise “toponomi” denilmektedir (Kurt, 1995, ss. 211-212). Kişi adları, buldukları bölgenin coğrafyasından, tarihinden, inançlarından ve ana babaların dünya görüşlerinden izler taşır. Zaman ve mekân farklılıklarına bağlı olarak, değişen veya gelişen kültürlerde kullanılan isimler de değişim göstermiştir. Türkler için isim alma konusu, İslamiyet ile tanışmalarından önce de önem arz etmiştir. Bu, önemli milli destanlarda görülmektedir (Demir, 2012, s. 61). İslamiyet’in kabulünden sonra Türkçe isimler daha az kullanılıp Arapça isimlere ağırlık verilmiştir. Önce

¹ Temettuât Defterlerini tanıtıcı önemli çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan bazıları: Özçelik, 2005; Demir, 1999, ss. 315-317; Öztürk, 2000, ss. 537-590; Kütükoğlu, 1995, ss. 395-413; Adıyke, 2000, ss. 769-787.

Arapça, daha sonra da İran'a komşuluk münasebetiyle de Farsça adlar kullanılmaya başlanmıştır (Gülensoy, 2012, s. 2).

Kimliğimizi gösteren ve bizi tanımlayan isimler, kendi seçimimiz dışında atfedilmiş olsalar da zaman içerisinde kültürel aidiyeti ve toplumsal varoluşu simgeleyen gösterge işlevi taşırlar. Toplumsal kimliği gösteren araçlar olarak isimler genelde tarihsel ve kültürel özgünlüğü simgeleyen kolektif bir hafızadan süzülüp gelmeleri nedeniyle bir anlamda toplumsal dünyaya ve kimliğe referans olurlar. İsimler ait oldukları sosyo-kültürel yapı ile birlikte yaşayan ve onu yansıtan dinamik ve değişken niteliklere sahiptirler (Çelik, 2007, ss. 5-21).

İsimler kişileri tanımlamanın dışında, onları kültürel sisteme refere ederler, ortak dil dünyası içerisinde anlamlı bir iletişime katarlar ve geçmişle bağ kurarlar. İsim bir tanımlama olduğu kadar aynı zamanda temsil ettiği özne için de nesnel bir sınırlamadır, fakat onun burada bireysel ve toplumsal ilişkileri düzene sokan anlam fonksiyonu bu sınırlamayı çekilir kılmaktadır (Örnek, 1995, s. 148).

Türklerde ad verme geleneği başlı başına bir kültür unsurudur. Bir insana ad verilmesi o ulusun kültürü ile ilişkilidir. Her ülkede birtakım ad verme gelenekleri vardır. İnsanoğlunun bu konuda ortak eğilimleri olduğu gibi toplumdan topluma birbirinden farklı, kendine özgü geleneklerin de olduğu bilinmektedir. İsimlerin verilmesi sebepleri dinî, millî ve mahallî sebeplerle olmaktadır (Güllüdağ, 2002, s. 81).

A. Eskişehir Kasabasında Aile Adları

Eskişehir Kasabası Temettuât defterlerinde haneler yazılırken önce aile isimleri daha sonra hane reislerinin isimleri yazılmıştır. Hem aile isimleri hem de hane reislerinin isimleri yazılırken unvan ve lakapları ile birlikte yazılmıştır².

1. Aile Adlarının Mahiyeti

Eskişehir Kasabası Temettuât defterlerinde verginin alındığı hane reislerinin adları yazılırken önüne de mensup olduğu ailenin ismi, eğer bu yoksa meslek ya da lakabı yazılmıştır. Vergi mükelleflerinin adına yalnız olarak tesadüf edilmemektedir. Hane reislerinin büyük çoğunluğu mensup oldukları aile isimleri ile birlikte yazılmışlardır. Bu aile veya sülale isimlerinden sonra genellikle "oğlu" kelimesi gelmiştir. Aile isimleri genellikle babanın isminden ileri gelmektedir. Örneğin, Koca Ahmedoğlu, Kara İbrahimoğlu, İbrahim Beşeoğlu gibi.

Mevcut aile adlarına bakıldığında bazı hususların tespit edilmesi mümkündür. Mesela, ailenin geldiği yer o aileye isim olmuştur. Keskinlioğlu, Kütahyalı,

² Eskişehir Kazası Temettuât Defterleri'nde geçen lakaplar ile ilgili olarak bk. (Menekşe, 2012, ss. 337-352).

Mısırlı, Mihaliçli gibi. Yine ailelerin bazılarının ismi mensup oldukları etnik kökenden ileri gelmektedir. Tataroğlu, Araboğlu, Boşnakoğlu gibi. Bazı ailelerin isimleri sahip oldukları meslektan dolayı verilmiştir. Değirmencioğlu, Eskicioğlu, Teymuroğlu, Kethüdâoğlu gibi. Bazı aile isimlerinde, fiziki özellik, huy ve davranışların etkili olduğu görülmektedir. Karaoğlu, Kel Halil, Kulaksızoğlu, Boynueğrioğlu, Dubaracioğlu, Şeydanoğlu gibi. Bazı aile isimlerinde ise dinî lakap ve unvanların ön plana çıktığı görülmektedir. Mollaoğlu, Hacıoğlu, Hafizoğlu, İmamoğlu gibi.

2. Mahallelere Göre Aile Adları

Mahallelere göre aile adları ve oranları aşağıdaki tabloda olduğu gibidir.

Tablo.1. Mahallere Göre Hane Sayısı ve Oranı			
Mahalle	Hane Sayısı	Aile Adının Yer Aldığı Hane Sayısı	Oran(%)
Akçağlan Mahallesi ³	149	115	%77,2
Paşa Mahallesi ⁴	386	302	%78,2
Orta Mahalle ⁵	202	144	%71,3
Karapınar Mahallesi ⁶	80	64	%80,0
Dede Mahallesi ⁷	116	84	%72,4
Toplam	933	709	%76,0

Eskişehir kasabasının 5 mahallesinde toplam 933 hane olup bu toplam hane içerisinde 709 adet aile adı tespit edilmiştir. Geriye kalan 224 hane ise ya sadece hane reisinin adı ile ya da lakabı ile kaydedilmiştir. Dolayısıyla aile adının yer aldığı haneler %76'lık bir orana sahiptir.

2.1. Akçağlan Mahallesinde Aile Adları

XIX. yüzyıl ortalarında Eskişehir Kasabası mahalleleri içinde hane sayısı itibariyle %15,97 oranıyla üçüncü sırada gelen Akçağlan Mahallesi, aile adları bakımından da %77,2'lik bir orana sahiptir. Mahalle içerisinde toplam 115 adet aile adı tespit edilmiştir. Bu aile adları Tablo 2'de olduğu gibidir.

³ Defter 37 sayfa olup, 149 haneden oluşmaktadır. Bk. BOA., ML. VRD. TMT. d., no: 7836.

⁴ Defter 157 sayfa olup, 386 haneden oluşmaktadır. Bk. BOA., ML. VRD. TMT. d., no: 7838.

⁵ Defter 55 sayfa olup, 202 haneden oluşmaktadır. Bk. BOA., ML. VRD. TMT. d., no: 7840.

⁶ Defter 23 sayfa olup, 80 haneden oluşmaktadır. Bk. BOA., ML. VRD. TMT. d., no: 7858.

⁷ Defter 27 sayfa olup, 116 haneden oluşmaktadır. Bk. BOA., ML. VRD. TMT. d., no: 16023.

Tabloda görüldüğü üzere, aile adlarının oluşumunda mesleğin, fiziksel özelliğin veya memleketin etkili olduğu görülmektedir. Bunlar içerisinde 3 hanede görülen Çelebioğlu ve ikişer hanede görülen Bakırcıoğlu, Bozaniçlioğlu, Can Hacı Alioğlu, Kulaksızoğlu, Sekersizoğlu, Şerifoğlu, Tahmisoğlu, Tataroğlu, Topal Alioğlu aileleri dikkat çekmektedir.

Tablo.2. Akçağlan Mahallesi Aile Adları								
Aile Adı	Adet	%	Aile Adı	Adet	%	Aile Adı	Adet	%
Abbas Ağa'nın	1	0,87	Fetvacıoğlu	1	0,87	Koca Ali'nin Deli Hüseyino	1	0,87
Abbasoğlu	1	0,87	Girdili Kasab Hasanoğlu	1	0,87	Koçakoğlu	1	0,87
Abdülganiçoğlu	1	0,87	Hacı Halil Ağaoğlu	1	0,87	Korhanoğlu	1	0,87
Acemioğlu	1	0,87	Hacı Portakaloğlu	1	0,87	Köroğlu	1	0,87
Alpulu Kahvecioğlu	1	0,87	Hacıoğlu	1	0,87	Kulaksızoğlu	2	1,74
Arab Osmanoğlu	1	0,87	Hakim Abbasoğlu	2	1,74	Külahcı Mahmudoğlu	1	0,87
Araboğlu	1	0,87	Hatiboğlu	2	1,74	Matrahoğlu	1	0,87
Aşıroğlu	1	0,87	Hüseyinoğlu	1	0,87	Mazlumca Caferoğlu	1	0,87
Bakırcıoğlu	2	1,74	İsmailoğlu	2	1,74	Mezid Bey	1	0,87
Basmacıoğlu	1	0,87	İşçibaşoğlu	1	0,87	Mihâoğlu	1	0,87
Berber Ahmedoğlu	1	0,87	Kadioğlu	4	3,48	Mumcuoğlu	1	0,87
Berber İbrahim Müsillioğlu	1	0,87	Kahveci Küçük Mehmedoğlu	1	0,87	Mustafaoğlu	1	0,87
Berrakoğlu	1	0,87	Kahvecioğlu	1	0,87	Nakibzâde İsmail Ağa oğlu	1	0,87
Bozaniçlioğlu	2	1,74	Kalaycıoğlu	1	0,87	Nakibzâde Osmanoğlu	1	0,87
Ca'fer Beşeoğlu	1	0,87	Kanlıcaoğlu	1	0,87	Odabaşı yegeni	1	0,87
Can Hacı Alioğlu	2	1,74	Kara Kızın Hacı İbrahimioğlu	1	0,87	Paltaletoğlu	1	0,87
Can Hacıoğlu	1	0,87	Kara Mustafaoğlu	2	1,74	Reisoğlu	1	0,87
Cemalcioğlu	1	0,87	Karahisarî İvâzoğlu	1	0,87	Sa'ıdanoğlu	1	0,87
Cimeoğlu	1	0,87	Karahisarlı Kör Hafizoğlu	2	1,74	Sarrac Ömeroğlu	1	0,87
Cinganoğlu	1	0,87	Kasab Deli Hüseyinoğlu	1	0,87	Satılmışoğlu	1	0,87
Çakalioğlu	1	0,87	Katırcı Ali'nin oğlu	1	0,87	Sekersizoğlu	2	1,74
Çarpanoğlu	1	0,87	Kavkimoğlu	2	1,74	Suhteoğlu	1	0,87
Çelebioğlu	3	2,61	Kaymakamoğlu	1	0,87	Şerifoğlu	2	1,74
Derviş Musaoğlu	1	0,87	Kelemcioğlu	1	0,87	Tahmisoğlu	2	1,74
Dikbasanoğlu	1	0,87	Kellecioğlu	2	1,74	Tankıroğlu	1	0,87
Durmuş Beşeoğlu	1	0,87	Keskinli Halil Kethüdâoğlu	1	0,87	Tataroğlu	2	1,74
Emir Alioğlu	1	0,87	Kethüdâoğlu	2	1,74	Tiryakioğlu	1	0,87
Emir İsmailoğulları	1	0,87	Kırkılıanoğlu	2	1,74	Topal Alioğlu	2	1,74
Eskici Kör Ahmedoğlu	1	0,87	Kırhoğlu	1	0,87	Yalamaoğlu	1	0,87
Es-Seyyid oğlu	1	0,87	Kıyakoğlu	3	2,61	Yelkıdanoğlu	1	0,87
						Toplam	115	100,00

2.2. Karapınar Mahallesinde Aile Adları

XIX. yüzyıl ortalarında Eskişehir Kasabası mahalleleri içinde hane sayısı itibarıyla %8,57 oranıyla beşinci sırada gelen Karapınar Mahallesi, aile adları bakımından da %80'lik bir orana sahiptir. Mahalle içerisinde toplam 64 adet aile adı tespit edilmiştir. Bu aile adları Tablo 3'de olduğu gibidir.

Tablo.3. Karapınar Mahallesi Aile Adları					
Aile Adı	Adet	%	Aile Adı	Adet	%
Abdülbâkioğlu	2	3,13	Kavvas Hüseyin yeğeni	1	1,56
Abdülceliloğlu	1	1,56	Kirasoğlu damadı	1	1,56
Ali Beşeoğlu	1	1,56	Koca Mollaoğlu	2	3,13
Ali Ekberoğlu	1	1,56	Kurtoğulları	1	1,56
Araboğlu	1	1,56	Mandaoğlu Hasan oğulluğu	1	1,56
Arabviranlı Nasufoğlu	1	1,56	Memişoğlu	2	3,13
Aşıroğlu	1	1,56	Merzânoğlu	2	3,13
Bigânoğlu	1	1,56	Mızrakoğlu	1	1,56
Börekcioğlu	1	1,56	Mollaoğlu	1	1,56
Civelekoğlu	1	1,56	Osmanoğlu	2	3,13
Çabkinoğlu	2	3,13	Öksüz Haliloğlu	1	1,56
Çarpanoğlu	1	1,56	Paltaetoğlu	2	3,13
Çaylakoğlu	1	1,56	Portakaloğlu?	1	1,56
Çelekoğlu?	2	3,13	Resiloğlu	2	3,13
Çoban Hacı İbrahimioğlu	1	1,56	Sarı Alioğlu	2	3,13
Dahiloğlu	1	1,56	Sarı İmamoğlu	1	1,56
Emir Hasanoğlu	1	1,56	Selmanoğlu	1	1,56
Etmekcioğlu	1	1,56	Senahoğlu?	2	3,13
Hacı Hasanoğlu	1	1,56	Şerbetci damadı	1	1,56
Hacı Yusufioğlu	1	1,56	Şeytanoğlu	1	1,56
Hamzaoğlu	1	1,56	Tak Takoğlu	1	1,56
Hanlı? Hamza damadı	1	1,56	Tarıkoğlu	1	1,56
Hasanoğlu	2	3,13	Teymurcioğlu	1	1,56
İsaoğlu	1	1,56	Türkmanoğlu	1	1,56
İsmailoğlu	1	1,56	Vasiloğlu	2	3,13
Kara Fakioğlu	1	1,56	Toplam	64	100,00

Tabloda görüldüğü üzere, Karapınar Mahallesi içerisinde baba adından gelen Abdülbâkioğlu, Hasanoğlu, Memişoğlu, Merzânoğlu, Osmanoğlu, Resiloğlu, Sarı Alioğlu aileleri dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra Çabkinoğlu, Çelekoğlu, Çaylakoğlu, Koca Mollaoğlu, Sarı İmamoğlu gibi huy ve davranıştan veya sosyal statüden kaynaklanan aile isimleri; Etmekcioğlu, Teymurcioğlu, Börekcioğlu gibi meslekî aile isimleri de bulunmaktadır.

2.3. Orta Mahallede Aile Adları

XIX. yüzyıl ortalarında Eskişehir Kasabası mahalleleri içinde hane sayısı itibariyle %21,65 oranıyla ikinci sırada gelen Orta Mahalle, aile adları bakımından da %71,3'lük bir orana sahiptir. Mahalle içerisinde toplam 144 adet aile adı tespit edilmiştir. Bu aile adları Tablo 4'de olduğu gibidir.

Orta Mahalle içerisinde kaydedilen aile adlarında, babadan gelen aile adlarının yanı sıra huy ve davranış, sosyal statü ve mesleki durum ile etnik durumdan kaynaklanan aile adlarını da olduğu görülmektedir. Babadan gelen aile adlarından Ahmed Beşezâde, Molla Ahmedoğlu, Ebioloğlu, Koca Alizâde

aileleri; huy, davranış ve fiziksel özellikten kaynaklanan aile adlarından Boduroğlu, Çalıköğlu, Çönezöğlu, Gediköğlu, Gödeöğlu, Harraroğlu, Külahlıoğlu, Tiryakioğlu, Topaloğlu, Yallıoğlu aileleri; sosyal statüden kaynaklanan aile adlarından Dedeliköğlu, İmamoğlu, Köleoğlu aileleri; Mesleki durumdan kaynaklanan aile adlarından Arabacıoğlu, Hazinedâroğlu, Serrâcoğlu aileleri; etnik durum bildiren aile adlarından Tataroğlu, Türkmenoğlu aileleri dikkat çekmektedir.

Tablo.4. Orta Mahallesi Aile Adları								
Aile Adı	Adet	%	Aile Adı	Adet	%	Aile Adı	Adet	%
Abdül Fettahoğlu	1	0,69	Dinooğlu	1	0,69	Keloğlan'ın	1	0,69
Abidinoğlu	1	0,69	Dolaklıoğlu	1	0,69	Kemikoğlu	1	0,69
Ahmed Beğzâde	1	0,69	Duduöğlu	2	1,39	Keskinli Hasanoğlu	1	0,69
Ahmed Beşeoğlu	1	0,69	Ebiloğlu	3	2,08	Koca Alizâde	3	2,08
Ahmed Beşezâde	4	2,78	Ekişioğlu	1	0,69	Kocabeğöğlu	1	0,69
Akcaoğlu	1	0,69	Enişteoğlu	1	0,69	Köleoğlu	4	2,78
Allâmeoğlu	1	0,69	Es-Seyidoğlu	1	0,69	Kör Araboğlu	1	0,69
Alpulu Köseoğlu	1	0,69	Eşmeoğlu	1	0,69	Küçük Hüseyinoğlu	1	0,69
Arabacıoğlu	2	1,39	Fareoğlu	1	0,69	Külahlıoğlu	2	1,39
Arnabutoğlu	1	0,69	Gediköğlu	2	1,39	Kütahyalı Hacı Yusuf	1	0,69
Asiyeoğlu	2	1,39	Gemalmaz damadı	1	0,69	Melekoğlu	1	0,69
Aşkarzâde Ali Ağa'nın	1	0,69	Gemalmaz yeğeni	1	0,69	Memiş'in Ali Ağa'nın	1	0,69
Ayanoğlu	1	0,69	Gödeoğlu	2	1,39	Mihaliçlı Mahmudoğlu	1	0,69
Bacaksız damadı	1	0,69	Güldalı damadı	1	0,69	Molla Ahmedoğlu	2	1,39
Bâlfoğlu	1	0,69	Hacı Kaygısızoğlu	1	0,69	Molla'nın	1	0,69
Bayramoğlu	1	0,69	Hacı Kayyumoğlu	1	0,69	Naci oğlu	1	0,69
Berber Hacı Mehmedoğlu	1	0,69	Hafız Ali biraderi	1	0,69	Nasreddin oğlu	1	0,69
Berber İsmailoğlu	1	0,69	Hafız Ali yetimi	1	0,69	Osman Efendizâde	1	0,69
Berrakoğlu	1	0,69	Hanlıoğlu	1	0,69	Öküzyeroğulları	1	0,69
Bilaloğlu	1	0,69	Hararoğlu	2	1,39	Pehlivan damadı	1	0,69
Boduroğlu	2	1,39	Harputluoğlu	1	0,69	Sarı Hacı'nın	1	0,69
Böreki Mahmudoğlu	1	0,69	Hazinedâroğlu	3	2,08	Sarıhocaoğlu	1	0,69
Cebecioğlu	1	0,69	Hindi'nin	1	0,69	Serrâcoğlu	2	1,39
Cebî Ömeroğlu	1	0,69	İşkoğlu	1	0,69	Satılmış Ağa oğlu	1	0,69
Cenaze Mahmud'un	1	0,69	İmamoğlu	5	3,47	Şabşaloğlu	1	0,69
Cime Ömeroğlu	1	0,69	Kalimoğlu	1	0,69	Şadalakoğlu	1	0,69
Cuceoğlu	1	0,69	Kalp Emiroğlu	1	0,69	Tataroğlu	2	1,39
Çalıköğlu	2	1,39	Kanlıcaoğlu	2	1,39	Teymürçü Çönezöğlu	1	0,69
Çalkantıoğlu	1	0,69	Kara Ali'nin	1	0,69	Tiryakioğlu	3	2,08
Çıkalı'nın	1	0,69	Karamanlıoğlu	1	0,69	Topaloğlu	2	1,39
Çoban İsaöğlu	1	0,69	Karaoşmanoğlu	1	0,69	Türkmenoğlu	3	2,08
Çoban Satılmışoğlu	1	0,69	Kasabalıoğlu	2	1,39	Yallıoğlu	3	2,08
Çobanoğlu	1	0,69	Kebabçioğlu	1	0,69	Yetimoğlu	1	0,69
Çönezöğlu	2	1,39	Kel İbrahimioğlu	1	0,69	Yoncacı Molla Ahmedoğlu	1	0,69
Dedeliköğlu	2	1,39	Kelçecioğlu	2	1,39	Toplam	144	100,00

2.4. Dede Mahallesinde Aile Adları

XIX. yüzyıl ortalarında Eskişehir Kasabası mahalleleri içinde hane sayısı itibariyle %12,43 oranıyla ikinci sırada gelen Dede Mahallesi, aile adları bakımından da %72,4'lük bir orana sahiptir. Mahalle içerisinde toplam 84 adet aile adı tespit edilmiştir. Bu aile adları Tablo 5'de olduğu gibidir.

Tablo.5. Dede Mahallesi Aile Adları					
Aile Adı	Adet	%	Aile Adı	Adet	%
Abdaloğlu	1	1,19	Kelemcioğlu	1	1,19
Abdurrahimoğlu	2	2,38	Keskinli Ahmed damadı	1	1,19
Alikeberoğlu	1	1,19	Kırmızıoğlu	1	1,19
Ataullahoğlu	1	1,19	Kıroğlu	1	1,19
Aynioğlu	1	1,19	Kirlioğlu	1	1,19
Bardakçılı İbrahimioğlu	1	1,19	Kocabıykoğlu	2	2,38
Bayramoğlu	1	1,19	Konyalıoğlu	2	2,38
Bilaloğlu	1	1,19	Küçük Alioğlu	1	1,19
Boyacı Mahmudoğlu	1	1,19	Mahiroğlu	1	1,19
Börekçi Ömeroğlu	2	2,38	Micânoğlu	1	1,19
Cimeoğludamadı	1	1,19	Molla Mustafaoğlu	1	1,19
Çalçaloğlu	1	1,19	Muhsinoğlu	1	1,19
Çömezoğlu	1	1,19	Musacıoğlu	2	2,38
Çuvaroğlu	1	1,19	Muttalibli Ali'nin	1	1,19
Danacı Mahmudoğlu	1	1,19	Odabaşoğlu	1	1,19
Debbağ Eyüboğlu	1	1,19	Pehlivanoğlu	3	3,57
Değirmenci Salih damadı	1	1,19	Pirlioğlu	1	1,19
Değirmenci Salihoğlu	1	1,19	Potleoğlu?	1	1,19
Derzioğlu	1	1,19	Samanyemezoğlu	1	1,19
Devegüdenoğlu	1	1,19	Sarı Haliloğlu	1	1,19
Durmuş Beşeoğlu	1	1,19	Sarioğlanoğlu	1	1,19
Düzcelioğlu	1	1,19	Sarrac İbrahimioğlu	1	1,19
Düzcelioğlu	1	1,19	Selkioğlu	1	1,19
Eğriözlü Hasanoğlu	1	1,19	Sivrizâdeoğlu	1	1,19
Eğriözlü Mustafa'nın	1	1,19	Suftoğulları	1	1,19
Eyüboğlu	4	4,76	Şekerci Ali Biraderi	1	1,19
Gökceoğlu	1	1,19	Şerif'in	1	1,19
Hacı Hasanoğlu	2	2,38	Tasikoğlu	3	3,57
Hasan Kethüdaoğlu	2	2,38	Tek Tekoğlu?	1	1,19
Hopacıoğlu	1	1,19	Topal damadı	1	1,19
İnekcioğlu	1	1,19	Türkmanoğlu	1	1,19
İslamoğlu	1	1,19	Usta Ayvanoğlu	2	2,38
Kara Mehmedoğlu	1	1,19	Yahyaoğlu	2	2,38
Kazanoğlu	1	1,19	Yanikoğlu	1	1,19
			Toplam	84	100,00

Tabloda görüldüğü üzere Dede Mahallesi içerisinde 84 aile isminden Abdurrahimoğlu, Bayramoğlu, Bilaloğlu, Hacı Hasanoğlu, Eyüboğlu, Musacıoğlu, Yahyaoğlu gibi babadan gelen aile adları; Börekçi Ömeroğlu, Boyacı Mahmudoğlu, Değirmenci Salihoğlu, Hasan Kethüdaoğlu, Pehlivanoğlu, Usta Ayvanoğlu gibi meslekî durumdan gelen aile adları ve Düzcelioğlu, Eğriözlü Hasanoğlu, Keskinli Ahmed Damadı, Konyalıoğlu, Muttalibli Ali gibi memleket bildiren aile adları dikkat çekmektedir.

2.5. Paşa Mahallesinde Aile Adları

XIX. yüzyıl ortalarında Eskişehir Kasabası mahalleleri içinde hane sayısı itibariyle %41,37 oranıyla birinci sırada gelen Paşa Mahallesi, aile adları bakımından da %78,2'lik bir orana sahiptir. Mahalle içerisinde toplam 302 adet aile adı tespit edilmiştir. Bu aile adları Tablo 6'da olduğu gibidir.

Tablo.6. Paşa Mahallesi Aile Adları								
Aile Adı	Adet	%	Aile Adı	Adet	%	Aile Adı	Adet	%
Abdi Bayraktaroğlu	1	0,33	Hizroğlu	1	0,33	Molla Haliloğlu	1	0,33
Abdullah Efendi yeğeni	1	0,33	Himmet Bey Oğlu	1	0,33	Molla Hüseyinoğlu	1	0,33
Ahmed Kethüdaoğlu	1	0,33	Himmetoğlu	2	0,66	Molla İsaoğlu	1	0,33
Ahmedoğlu	3	0,99	Hüseyinoğlu	1	0,33	Molla Kasımoğlu	3	0,99
Akbalıroğlu?	1	0,33	İbrahim Beşeoğlu	1	0,33	Muamelecioğlu	1	0,33
Alemdaroğlu	1	0,33	İğdecioğlu	1	0,33	Mumcu Hüseyinoğlu	1	0,33
Ali Beşeoğlu	1	0,33	İmamoğlu	3	0,99	Mumcu Molla Hüseyinoğlu	1	0,33
Ali Ekber yeğeni	1	0,33	İmamoğlu Hasan'ın damadı	1	0,33	Mumcu Süleymanoğlu	1	0,33
Alişanoğlu	1	0,33	İnekioğlu	1	0,33	Muradoğlu	3	0,99
Allımeoğlu	4	1,32	İsa Beşeoğlu	3	0,99	Murad'ın	2	0,66
And damadı	2	0,66	İsamoğlu	1	0,33	Musa Kethüdaoğlu	1	0,33
Arab Hasanoğlu	1	0,33	İtmekilerin	1	0,33	Musaoğlu	1	0,33
Araboğlu	1	0,33	İtmekcioğlu	1	0,33	Musacıoğlu	1	0,33
Araboğlu	1	0,33	İvazoğlu	1	0,33	Müftüzade Kuzatından	2	0,66
Asitâneli Mehmed Ağa oğlu	1	0,33	Kabakulakoğlu	1	0,33	Na'albend İbrahim	1	0,33
Attar Halil Efendi oğlu	1	0,33	Kadoğlanoğlu	1	0,33	Nâbioğlu	1	0,33
Avşaroğlu	1	0,33	Kadoğlu	1	0,33	Nasufioğlu	1	0,33
Avkıroğlu	1	0,33	Kadıroğlu	3	0,99	Odabaşı yeğeni	1	0,33
Balıoğlu	1	0,33	Kafadaroğlu	1	0,33	Osurganoğlu	2	0,66
Beğbazarlı Mehmed Efendi zâde	1	0,33	Kahve Kara Mehmedoğlu	1	0,33	Öldürenoğlu	1	0,33
Beğbazarlı Tevmercioğlu	1	0,33	Kahveci Şerifoğlu	1	0,33	Paltaoğlu	1	0,33
Bekiroğlu	2	0,66	Kaldırmıcı yeğeni	1	0,33	Parpatlı damadı	1	0,33
Berber Haliloğlu	1	0,33	Kaltak damadı Araboğlu	1	0,33	Parpatlıoğlu	4	1,32
Berber İhtivaroğlu	1	0,33	Kaltakioğlu damadı	1	0,33	Pataloğlu?	1	0,33
Bicooğlu	1	0,33	Kalvuncuoğlu	1	0,33	Perioğlu	2	0,66
Bilaloğlu	1	0,33	Kapacı? Alioğlu	1	0,33	Perkudoğlu	1	0,33
Bitli Ahmedoğlu	1	0,33	Kara Çavuşoğlu	1	0,33	Purultuoğlu	1	0,33
Bovmeğrioğlu	2	0,66	Kara Daioğlu	1	0,33	Sağır Ömeroğlu	1	0,33
Bozgedicioğlu	1	0,33	Karaderelioğlu	1	0,33	Sakaoğlu	1	0,33
Boiükbaşoğlu	1	0,33	Karagözözü	2	0,66	Sakarlı Osman yetimi	1	0,33
Börekci Mehmedoğlu	1	0,33	Karakamışlıoğlu	1	0,33	Sarı Ali zâde	1	0,33
Burakoğlu	1	0,33	Karakışlıoğlu	1	0,33	Sarı Hacı Mehmedoğulları	1	0,33
Câbioğlu	5	1,66	Karakazanoğlu	1	0,33	Sarı Mehmedoğlu	1	0,33
Caferoğlu	3	0,99	Karşıülükoğlu	1	0,33	Sarıoğlu	1	0,33
Cartıoğlu damadı	1	0,33	Kasım Efendi'nin	1	0,33	Serrâc Hacı Mehmedoğlu	1	0,33
Cebecioğlu	1	0,33	Kasım'ın	1	0,33	Serrâc Hüseyin damadı	1	0,33
Cengelözü	2	0,66	Kataroğlu	1	0,33	Sarı İmşoğlu	2	0,66
Çakıroğlu	1	0,33	Kazgancioğlu	1	0,33	Sarıoğlu	1	0,33
Çavuşoğlu	4	1,32	Kelancı Mehmedoğlu	1	0,33	Selmanoğlu	1	0,33
Çorumluoğlu	1	0,33	Kelancıoğlu	3	0,99	Semerci Ahmedoğlu	2	0,66
Çukadaroğlu	1	0,33	Kellecicioğlu	2	0,66	Serdangeçcioğlu	1	0,33
Çürüközü	2	0,66	Keskinözü	2	0,66	Serdaroğlu	1	0,33
Dedelikoğlu	1	0,33	Kethüdâveroğlu	1	0,33	Seyyidgazali Mahmudoğlu	1	0,33
Deli Ali'nin damadı	1	0,33	Kıcı Ali Yeveli Serdangeçcioğlu	1	0,33	Sigilcicioğlu damadı	1	0,33
Dertlioğlu	2	0,66	Kırlioğlu	2	0,66	Sinoğlu	1	0,33
Dervişoğlu	1	0,33	Kıvrakoğlu	1	0,33	Sipahilerin	1	0,33
Arab Hasanoğlu	1	0,33	Kıvanoğlu	1	0,33	Sucuoğlu	1	0,33
Merkebcioğlu	1	0,33	Kızganoğlu	3	0,99	Suhte Beşeoğlu	1	0,33
Dikiçi Abdullahoğlu	1	0,33	Kıbrılioğlu damadı	1	0,33	Sükkerceli Hacı Hüseyinoğlu	1	0,33
Dukacıoğlu	1	0,33	Kıçeci Karacaoğlu	1	0,33	Süleyman Beşeoğlu	5	1,66
Dukacıoğlu	1	0,33	Koca Osman Oğlu Veli'nin	1	0,33	Şabanoğlu	1	0,33
Durmuşoğlu	1	0,33	Kocabaşoğlu	1	0,33	Samlıoğlu	1	0,33
Ebelerin	1	0,33	Kocakulakoğlu	1	0,33	Şerbetcioğlu	1	0,33
Eldi vasoğlu	1	0,33	Köpek Hasanoğlu	1	0,33	Şerifoğlu	1	0,33
Elifoğlu	1	0,33	Kör Hafızoğlu	2	0,66	Tahmisoğlu	1	0,33
Emir Mehmedoğlu	1	0,33	Kör Süleymanoğlu	1	0,33	Taranoğlu yeğeni	1	0,33
Emir Süleymanoğlu	1	0,33	Kör Veliözü	1	0,33	Tataroğlu	2	0,66
Esefoğlu	1	0,33	Köseoğlu	1	0,33	Tatlı Ahmedoğlu	2	0,66
Esiroğlu	1	0,33	Kubbeoğlu	1	0,33	Taygeldioğlu	1	0,33
Eskiçi Topal Hamzaoğlu	1	0,33	Kucak biraderi	1	0,33	Tekelioğlu	2	0,66
Eski oğlu	2	0,66	Kulakoğlu	1	0,33	Terzi Ahmedoğlu	1	0,33
Feyzullahoğlu	3	0,99	Kulaksızoğlu	1	0,33	Terzioğlu	3	0,99
Gariboğlu	3	0,99	Kuyruközü	1	0,33	Tonbakoğlu	3	0,99
Gençoğlanoğlu	1	0,33	Küpacı damadı	1	0,33	Torbacıoğlu	1	0,33
Hacı İbrahim Ağa oğlu	2	0,66	Kürtözü	1	0,33	Tüfenkci Alioğlu	1	0,33
Hacı Kasımoğlu	3	0,99	Kütahvalı Hacı Yusufioğlu	1	0,33	Tüfenkçioğlu	3	0,99
Hacı Osman Efendi'nin oğlu	1	0,33	Mehmed Kethüdaoğlu	1	0,33	Türkmenoğlu	1	0,33
Hacı Osmanoğlu	3	0,99	Merkebcioğlu	1	0,33	Uzun Emir damadı	1	0,33
Hacı Ömeroğlu	1	0,33	Mestanoğlu	1	0,33	Yağcıoğlu	1	0,33
Hacı Seyyid Ağa oğlu	1	0,33	Meşkalözü	1	0,33	Yahyaoğlu	1	0,33
Halil Efendi oğlu	1	0,33	Mısırlı Köseoğlu	1	0,33	Yanukoğlu?	1	0,33
Hasan Ammıoğlu	1	0,33	Mihalıçlı Molla Hasanoğlu	1	0,33	Yavanoğlu yetimi	1	0,33
Hasan Kocaoğlu	1	0,33	Mihalıçlıoğlu	3	0,99	Yılıkoğlu	1	0,33
Hasekioğlu	1	0,33	Mihaoğlu	1	0,33	Za'raoğlu	1	0,33
Hatıboğlu	1	0,33	Mihaoğlu	1	0,33	Zevrakoğlu	1	0,33
Havretioğlu	2	0,66	Molla Caferoğlu	1	0,33	Toplam	302	100,00

Aile adları bakımından zengin olan Paşa Mahallesi, adların oluşum şekilleri yönünden de farklılıklar içermektedir. İçerisinde huy, davranış ve fiziksel özellikten, meslekî durumdan, sosyal statüden, etnik durumdan, memleketten kaynaklanan aile isimleri görülmektedir. Bunlardan ön plana çıkanları vermek gerekirse, Babadan gelen aile adlarından Bekiroğlu, Câbioğlu, Caferoğlu, Feyzullahoğlu, Hacı Kasımoğlu, Hacı Osmanoğlu, Himmetoğlu, Kadiroğlu, Muradoğlu aileleri; huy, davranış ve fiziksel özellikten kaynaklanan aile adlarından Eskioğlu, Çengelöğlu, Dertlioğlu, Karagözoğlu, Kırlioğlu, Kelamcıoğlu, Kızganoğlu, Tombakoğlu aileleri; sosyal statüden kaynaklanan aile adlarından İmamoğlu, İsa Beşeoğlu, Kör Hafizoğlu aileleri; Mesleki durumdan kaynaklanan aile adlarından Çavuşoğlu, Semerci Ahmedoğlu, Terzioğlu, Tüfenkçioğlu aileleri; yer bildiren aile adlarından Beğbazarlı, Mısırlı, Mihaliçlioğlu, Kütahyalı Hacı Yusufioğlu aileleri dikkat çekmektedir.

Sonuç

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan Temettuât defterleri, sadece kazanç ve emlak tespitinde değil, aynı zamanda şahısların adı, lakabı ve baba, dede adlarının tespitinde de bizlere tarihi kaynaklık etmektedirler. Bu gibi sülale tespitleri yörenin tarihi, sosyal ve kültürel analizleri açısından oldukça önemlidir. Aynı zamanda kişinin hangi aileye mensup olduğuna ve meslekî statü, dini veya ilmi niteliği olan bir sınıfa ait olup olmadığına da işaret etmektedir.

Bir temettu mükellefinin aile kimliğini belirlemede yardımcı olan aile adları, her zaman saygın bir ifade hüviyeti taşımamışlardır. Bazen, teymur(demir) ayak gibi bedenî bir rahatsızlığın belirgin bir yönünü; bazen, deli gibi zihnî bir rahatsızlığın tespiti; kimi zaman da Arab Kara gibi bir farklılığın sabit ifadelerle teşhisi olmuştur.

Konyalıoğlu, Düzelcioğlu, Mihaliçlioğlu, Keskinlioğlu gibi yer bildiren aile adları ise, çeşitli sebeplerle Eskişehir kasabasına yerleşmiş, yakın veya uzak Osmanlı şehirlerinden gelmiş ahaliyi tespit etmekte yardımcı olmaktadır. Bu tespit, farklı mahallî kültürlerde yetişmiş kimselerin XIX. yüzyılda Eskişehir'i önemli bir iskân merkezi olarak gördüğünü ortaya koymaktadır.

Eskişehir kazası mahallelerine ait Temettuât defterlerinde toplam 933 hane bulunmaktadır. Bu toplam hane içerisinde 709 adet aile adı tespit edilmiştir. Geriye kalan 224 hane ise ya sadece hane reisinin adı ile ya da lakabı ile kaydedilmiştir. Dolayısıyla aile adının yer aldığı haneler %76'lık bir orana sahiptir. Bu aile adları yanında *eniştesi*, *damadı*, *biraderi*, *dayısı*, *kayını*, *zevcesi* gibi isim yerine kullanılan ibareler de vardır. Aynı zamanda kâtip yazımından dolayı okunamayan aile adları da bulunmaktadır.

Eskişehir kasabasının 5 mahallesine ait 1845 tarihli Temettuât defterlerine ait yukarıdaki örnek ve değerlendirmeler, Eskişehir'in bugünkü demografik yapısına olduğu kadar, Osmanlı sosyo-kültürel hayatına da ışık tutmaktadır. Gerek Eskişehir, gerek Osmanlı merkez ve taşrasında yer almış bütün şehir ve kasabalara dair yapılacak bu gibi yeni araştırmalar, kültürün gelecek nesillere aktarılmasında önemli bir vazife görecektir.

Bu çalışma ile aynı zamanda, ekonomik, sosyal ve demografik önemi olan *Temettuât Defterleri*'nin dilciler için de önemli sayılabileceğini göstermek, nesir ve nazım türündeki eserlerin yanında Osmanlı Arşivi'nde yer alan defterlerin, belgelerin de Türk dili ve kültürü açısından önemli olduğunu ortaya koymak amaçlanmıştır. Defterlerde yer alan şahıs adları, aile adları, yer adları ve lakaplar dil çalışmaları bakımından âdeta bir hazinedir.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

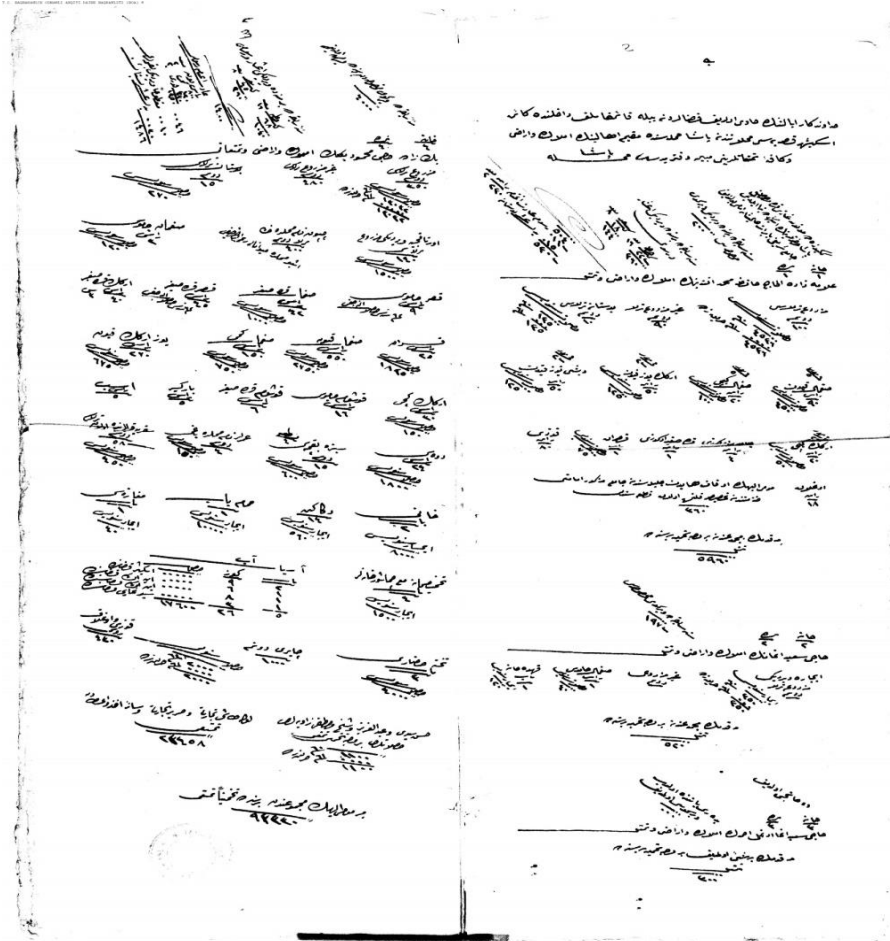
Başbakanlık Osmanlı Arşivi(BOA), Maliye Nezareti, Varidat Muhasebesi, Temettuât Kalemi Defterleri(ML. VRD. TMT. d.);BOA., ML. VRD. TMT. d., no: 7836; BOA., ML. VRD. TMT. d., no: 7838; BOA., ML. VRD. TMT. d., no: 7840; BOA., ML. VRD. TMT. d., no: 7858; BOA., ML. VRD. TMT. d., no: 16023.

Kitap ve Makaleler

- Adıyeke, N. (2000). Temettuat Sayımları ve Bu Sayımları Düzenleyen Nizamname Örnekleri. *OTAM, 11*, 769-787.
- Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.* (2000). Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi. İstanbul: Başbakanlık Basımevi.
- Çelik, C. (2007). Bir Kimlik Beyanı Olarak İsimler: Kişi İsimlerine Sosyolojik Bir Yaklaşım. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, 10(2)*, 5-21.
- Demir, İ. (1999). Temettü Defterlerinin Önemi ve Hazırlanış Sebepleri. *Osmanlı Ansiklopedisi* içinde (C. 6, ss. 315-321), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Demir, A. (2012). Zile Kazası'nda Şahıs Adları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5(21)*, 61-75.
- Devellioğlu, F. (2007). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Gülensoy, T. (2012). XXI. Yüzyılda Türkiye Kişi Adlarına Bir Bakış. *İdil Dergisi, 1(5)*, 1-7.
- Güllüdağ, N. (2002). Sarıkamış Başköy'de Kişi Adları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 12(1)*, 79-85.
- Kurt, Y. (1995). Çorum Sancağı Kişi Adları(XVI. Yüzyıl). *Bellekten, LIX(224)*, 211-247.
- Kütükoğlu, M. S. (1995). Osmanlı Sosyal ve İktisâdi Tarihi Kaynaklarından Temettü Defterleri. *Bellekten, LIX(225)*, 395-413.
- Menekşe, M. (2012). Eskişehir Kazası Temettuât Defterleri'nde Geçen Lakaplar. *IV. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu (22-24 Aralık 2011-Muğla)* içinde (C.1, ss. 337-352), Ankara: Grafiker Yayınları.

- Örnek, S. V. (1995). *Türk Halk Bilimi*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Özçelik, S. (2005). *XIX. Yüzyıl Ortalarında Acıpayam ve Çevresi (Temettuât Defteri İncelemesi)*. Isparta: Fakülte Kitabevi.
- Öztürk, S. (2000). Temettuât Tahrirleri. *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 4-5, 537-590.
- Şener, A. (1990). *Tanzimat Dönemi Osmanlı Vergi Sistemi*. İstanbul: İşaret Yayınları.

Ek. Paşa Mahallesi Temettuât Defteri İlk Sayfası

Defterin ilk sayfasında belirtilen idari teşkilat ile ilgili bilgi şu şekildedir:

Hüdâvendigâr Eyaleti'ne havi olduğu kazalardan Bilecik Kaimakamlığı dâhilinde kâin Eskişehir Kasabası mahallâtından Paşa Mahallesiinde mukim ahalinin emlak ve arazi ve kâffe-i temettuâtlarını mübeyyin defteridir.